

EVANGYÉLIOMI

PROTESTÁNS LAP.

Megjelen minden héten egyszer pénteken egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt, kétszáz szóig 2 frt, a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. 3-iknél 70 kr. bélyegdíj 30 kr; csakis egyház és tanodát érdeklő hirdetések fogadtatnak el. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Fűvészkert-utca, 1078. sz. a. intézendők.

Bibliai csudákról.

(A felső-szabolcsi végzés szellőztetése és szavazat Dr. Heiszler mellett.)

A f. szabolcsi egyházmegye határozatát a bibliai csudákat illetőleg Lukács Ödön ur közli a Prot. e. és isk. lap ez évi 2-ik számában, melyet figyelmen kívül hagyni nem lehet még pedig azon dönthetetlen oknál fogva, hogy vakmerően támadja meg a prot. egyház bibliai álláspontját, mely határozatra nézve ha hallgatunk, beleegyezésünket látszunk adni s akkor anyaszentegyházunk nem „kősziklára“, de homokra, fövényre van építve.

Korunk a szabadság kora, hol a gondolatok és eszmék szabad nyilatkozása meg van engedve, de miként az államnál korlátozva van a törvény által a jog s mihelyt valaki e korlátokon túllép, elveszi cselekedetének juttalmát: úgy az egyház sem lehet tétlen oly támadásokkal szemben, melyek az egyház lételét kockáztatják, erejét csorbítani akarják. — Ha a támadás egyéni, úgy még nem oly erősen elítélendő, mint ha azt egy hivatalos testület követi el.

Én nagyon tisztellem a gondolkodó embereket, mert csakis azt tartom embernek, ki elmondhatja „cogito ergo sum“, de ha a gondolkodás fékvesztve kalandozza be a nagy térséget s saját kénye-kedve töltésének feláldoz mindent, mit feláldozni talán joga sincs, már ezen gondolkodásnak barátja komoly érzelmű ember nem lehet.

Megdöbbsentő hatása reám nézve a nevezett egyházmegye határozatának következő helye:

„A bibliai csudákat, úgy a mint vannak, taníttatni nem óhajtjuk, több itt mellőzött fontos paedagogiai elv mellőzésével főképen azért, mivel természetellenes csudák megtanítása által a növendékek értelmének természetes fejlődését, annak irányát a beteges képzelődés homályos terére vezeti a tanító.“

Mily álláspontot foglalhat el tehát az egyházmegye a protestáns egyház lét és cél fogalmával. Vagy ő szerintök a reformátorok csakugyan a csalódás tengerében usztak, mert elégnék tartották magát a bibliát az egyház alapjául s ez háromszáz éven keresztül elég erősnek bizonyult

be arra, hogy a protestáns egyházat terjeszsze és hatását éreztesse a polgári és vallásélet terén és az állami hatalom alakulására is határozott befolyást gyakoroljon. A reformátorok elvetették a hagyományokat, legendákat, sz. atyák iratait, pápai bullákat és brévétet, decretálékat stb. s im 1876. évben a f. szabolcsi egyházmegye azon ihletett sereg közé tartozik, mely az ember véges végetlen elméjével kimondja, hogy a biblia maga nem elég jó, az abban rejülő isteni bölcsesség sántit s mankóul emberi ész, magyarázat kell, mert úgy a mint van nem vág össze a XIX ik század felvilágosodott gondolkodásával.

Feltalálták az új világrészt s diadalommal kiáltják, a prot. egyház eddig babonaságot terjesztett, mert a bibliai csudák úgy a mint vannak arra vannak irányulva, hogy „a növendék értelmének természetes fejlődését“ meggátolják.

Micsoda gondolkodás után lehetett ily eredményre jutni. Magyarország reformátorait miért üldözte a hatalmas clerus, azért hogy vele kezét akart fogni a babonaság értelmi sötétség terjesztésére? Miért nyitak meg a börtönök s gyuladtak meg a máglyák, azért hogy ők is karöltve elzárni akarták a nép elől az ismeret, bölcsesség forrását? Ah! mily keserű guny! ellenségeinktől üldöztetni azért, mert világosságot terjesztünk és saját társainktól a sötétség baglyainak itéltetni. Szenvedni a bibliáért a hatalomtól, sárral dobáltatva látni önnön magunk által. — Szép és nemes gondolkodás.

Elvetik a bibliai csudákat, mert azok természetellenesek. Vége van tehát minden kutatásnak, nem szükséges tovább a természeti tünemények vizsgálata, felső-szabolcsiak előtt úgy van a természet törvénye, mint a Verböczi törvénykönyve. Ők már látják, érzik és ismerik az ég és föld közötti törvényt, harmóniát, meg tudják állapítani mindenütt a tárgyi és alanyi tényálladékot, ítélnék még pedig csalhatatlanul minden előjövő események felett s kimondják, hogy ez természetellenes. Darwin „úgy látszik“-ból indul ki, ők már pozitív merik állítani, hogy ez és ez természetszerű, ez és ez természetellenes.

A természet jelenben oly tüneményeket tár elénk,

melyre a lajkus kész azt mondani: „ez természetellenes,“ pedig a természet több ezer éves fennállása teljes biztosítékot nyújt arra, hogy ebben oly törvény uralkodik, mely ellen tenni nem lehet s ha valami mégis előttünk mint ellenes tűnik fel, csakis ismeretünk korlátoltságáról győző meg s arra ösztönöz, hogy szorgalommal előre törjünk s a negatio háládatlan terét ne foglaljuk el. A mostani évtized eseményeivel szemben valóban az tűnik fel előttünk csudának, miként tudták a f. szabolcsiak kimondani, „hogy a bibliai csudák úgy a mint vannak nem taníthatók, mert azok babonás hitre vezetnek,“ mint Kozma József főesperes ur is kijelenté.

De hát nézzük meg valóban babonára vezetnek-e a bibliai csudák? Bethlen, Bocskai, Rákóczy, Harsányi, Sztárai, Sélyei és többek talán csak meg voltak babonázva és úgy keltek ki sikra a szent ügyért?

Foglaljunk álláspontot s ha vizsgáljuk a biblia tanúsága szerint valóban megtörtént eseményeket, úgy tapasztaljuk, hogy a kik a babonásra hajló érzellemmel nézik, babonásra vezetőnek tartják azokat, míg hit és lelki kegyességgel nézők a hit épületére tartják üdvösnek azokat.

Mit tartalmaz a biblia, mit tár az ember elé: „Az Isten mindenható hatalmát és örök jóságát s mindazon események, melyek története ott leiratik, vagy egyiknek, vagy mindeniknek isteni lényegből származott kifolyása. — Csuda az mi előttünk; magukban véve, lényegükben azonban természetes dolgok.

Ezért a kik babonásra vezetőnek tartják a bibliai eseményeket, csakis azt bizonyítják be, hogy vallásos kedély, isteni erős hit és bizalom előttük „terra incognita.“

Felette sajnálatra méltó dolog, hogy a felső-szabolcsi egyházmegye, midőn nagy bölcsen mellözte „a fontos pædagogiai elveket“ ugyanakkor nem idézte a természet törvényeinek azon kacscsait, melyekre alapítá sulyos itéletét. Már pedig én úgy tudom, hogy az alapl nélküli itélet a felsőbb helyen rendesen megsemmisítetik, így hiszem, hogy az egyházmegye határozata is, nem marad egyéb, mint a modernisták szent ereklyéje, vagy talán emlékköve a nagy szelet vetett egyletezésnek.

Én a tanügygyel foglalkozom, a pædagiát tanulmányozom, de abban oly elvet, mely akadályozná és gátolná annak tanítását, „hogy úgy az embernek sorsát, mint a természet eseményeit egy emberen és természetesen felül álló, de azt teljesen átható hatalom és jóság intézi és vezeti, ez hoz elő alkalmas időben mindeneket, ez vezérelte eleitől fogva a nagy mindenséget s ennek a hatalomnak és jóságnak ténye mindaz melyet ismerünk, tudunk, látunk, vagy érezünk s ez az Istenség! mely legtökéletesebben nyilatkozott eddig a bibliában.“ Ezt uraim nincs pædagogiai elv, mely megtagadja és kárhóztassa és így bizony nem nagy megeröltetésbe került annak mellözése.

Nem a csudatevő Istent imádja a keresztyén világ, hanem a mindenhatót és véghetetlen kegyelműt. Míg a monotheismus a Jehovát imádta, addig mi imádjuk a Jehovát és a messiásban kijelentett Istenséget, vagyis a minden hatalom és jóság Istenét.

Ne hátrafelé toljuk a haladás szekerét de előre, ne az embert istenítsük, de az emberben az Isten fogalmát tökéletesítsük, ne mondjuk babonának, mit a kijelentés világában nem értünk, hanem törekedjünk érzellemmel és szívvvel, hogy azt megértsük.

A szív és ész együttesen működnek bennünk, mert ha csak egyik irányozza tetteinket, úgy lépéseink nem leendenek biztosak. Az ész az éjszaki hidegség, a szív egyenlítői forrás, vegyítsük a kettőt s előáll a kellemes mérsékelt földöv, melyen állat és növényzet legdusabb, legvirágzóbb.

Ezt a hasonlatot tartsuk előttünk a vallásos dolgok vizsgálatánál is. Gondolkodjunk, de gondolkozásunk mindig a közüdv, az általános tökéletesedés felé legyen irányulva. Építeni törekedjünk, s a biztos menhelyet nyújtó hajlékot ne döntsük romba, egy még csak tervben levőért, mely hogy megvalósul-e, tudni nem lehet, mert megeshetik, hogy az csak az emberi elmének egy elpattant szikrája volt, melynek tulajdona a csillámlás, „fénye rögtön elmul s melege nincs.“

Ily csalóka fény üzi most játékát egyházunk kebelében és sokan készek a délibáb után futni, s a jó anyát elhagyják, mert ez lelki nyugalomnál egyebet nem ad, pedig nekik hír, név és dicsőség kell.

Sajnos jelenség ily egyházmegyei határozat egyházunk történetében. Szomorúságunk vigasztalhatatlan is lett volna, ha egy hű öre anyaszentegyházunknak, egy apostola a Krisztus vallásának lelki bátorsággal nem emelte volna fel szavát, intó és figyelmeztető fájdalomkiáltását.

Üdv és béke legyen veled szeretett szolgatárs, veled tartunk s ne retentsen el a gunyolódók zaja, az Ur segíti az övéit. Terjesszük az ő országát, hogy „megharczolván a nagy harcot, elvehessük kezeiből az életnek koronáját.“

V e r i t á s .

A vidéki középtanodákról

a középtanodai törvényjavaslat tárgyalása előtt.

Közöljük e cikket a mint vettük, bár nem érthetünk mindenben egyet a t. cikkiróval; nem fogadhatjuk el különösen — még pedig a fölemlített népes városok helyi érdeke szempontjából sem — a gymnasiumok mellett a felsőbb nép- vagy polgári iskolák elleni érvelését; amazokat a felsőbb tudományos műveltség, a társadalom leendő vezetőinek, tanítóinak képzése, emezeket az értelmiség minél szélesebb körben s minél magasabb fokon terjesztése követeli; amazokra kevesebb, emezekre sokkal több embernek, de a társadalomnak mindenikre egyiránt van szüksége; ennél fogva a népesebb s így vagyonosabb községekben az említett tanintézetek nem egymás rovására, hanem egy-

más mellett fejlesztendő oda, hogy a kor kívánalmainak megfelelően.

A cikk azon pontját illetőleg, melyszerint a debreczeni (helyesebben tiszántúli) egyházkerületi tanügyi bizottságban is mindinkább terjed a vidéki gymnasiumok elleni divatos tüntetés, hibásan értesült a cikkíró, mert ilyesmiről itt helyben nekünk legkisebb tudomásunk sincs. A nevezett bizottság a korábbi törvényjavaslatokra tett fölterjesztések óta a debreczeni főiskola folyó ügyein kívül egyébbel tüzetesen nem foglalkozott s így a vidéki gymnasiumok iránt sem rokon, sem ellenszenv nem nyilvánulhatott annak kebelében. — Egyesek e tárgyra vonatkozó véleményét nem ismerjük, de azt hisszük, hogy a legszigorubb követelés sem mehet túl azon, a mit a t. cikkíró ezen tanintézetek fentartása feltételül kitűz; sőt mi nem azt mondjuk hogy fentartandók ha szükség van rájuk az illető helyeken és ha mód van fentartásukra, hanem azt, hogy a mely vidéki gymnasiumokra a helyi vagy vidéki érdekek kivül állami vagy nemzetiségi és felekezeti szempontból szükség van, azok fentartására módot és eszközt is kell mulatlanul találni akár felekezeti, akár — ha másként nem lehet — állami költségen, természetesen az önkormányzati jog kellő megóvása mellett.

A mit a t. cikkíró ur a vidéki gymnasiumok bajairól, hiányairól, a felügyelet rendezéséről s az egyházkerülettel szorosabb viszonyba hozásáról elmond, ajánljuk az illetők becses figyelmébe addig is, míg az egyházkerület e tárgyban intézkednék; a mi szerintünk annyival kevésbé maradhat el sokáig, mivel azt nemcsak a nem sokára életbe léptetendő országos törvény, hanem a központi debreczeni főiskola érdeke is követeli. Sz.

* * *

Miután a középtanodai törvényjavaslat az országgyűlés tárgysorozatában a 2-ik vagy 3-ik helyet foglalja el: időszerűnek látszik a hivatottak figyelmét felhívni a köz. tan. ügynek azon részére, mely már annyiszor volt szellőztetés tárgya; melyről azonban még mostanig sincs tudtommal közmegállapodás. Értem az u. n. vidéki középtanodák ügyét. — Elöttem már többen s avatottabb egyének irtak ez ügyről, s én alig fogtam volna tollat, ha ujabban ez ügy egészen más stádiumba nem lép vala.

Mióta figyelemmel kísérhetem a tanügyi eseményeket, a legujabb időig úgy tapasztaltam, hogy a kormányhoz közel eső köröknek s a tanügy modern barátainak szemében mindenkor szálla gyanánt szolgáltak a vidéki gymnasiumok s ezeknek eltörlése mindig kedvencz eszméjük volt. Az ellenséges indulatu támadásokkal s a napi sajtó kifakadásaival szemben szuperintendentiánk vezérférfiai vették eddig oltalmukba az üldözötteket s részeltették erkölcsi támogatásukban; most azonban mint egy jól értesült s tekintélyes egyéniségtől tudom, az egyházkerületen is megváltozott a nézet s a debr. egyh. ker. tanügyi bizottságában is mindinkább terjed a vidéki középtanodák elleni divatos tüntetés, melynek végczélja ma már némi módosítást szenvedett t. i. a vidéki középtanodák vagy egészen eltörlendők, vagy felsőbb népnevelési célú tanintézetekké alakítandók át.

Ha e fordulat tanügyi bizottságunkban valójában beállott, akkor mindenesetre oly tényezőknek kellett e véleményváltozást előidézni, melyek fontosak, döntők, s melyek talán minket elszigetelt vidékieket is véleményváltoztatásra bírának. Mig azonban e tényezők velünk közölve nem lesznek, mi határozottan megmaradunk régibb meggyőződésünk mellett, hogy t. i. a vidéki középtanodák a vidék cultur érdekének legfontosabb segédforrásai s mint ilyenek nem eltörlésre érdemesek, hanem jóakaratu figyelmet és gondozást követelnek. — Ha a vidéki gymna-

siumoknak csupán csak multját tekintjük, némileg megfejthetjük magunknak az azok eltörlésére indított agitációkat; mert különösen a tudományok haladásával s az ujabbkori követelményekkel szemben szánandóan hiányosak voltak azok s mint a legfőbb felügyelet, úgy a fentartó testületek s az egyes tanárok is keveset tettek arra, hogy tanintézeteik kiállják a versenyt szerencsésebb vetélytársaikkal, az állami mintára szervezett középtanodákkal. Azonban abból, hogy a vidéki középtanodák hiányosak voltak a multban s a célnak nem feleltek meg egészen, józan logika nem azt a következtetést vonja a jövőre, hogy azok eltörlendők, hanem, hogy a kor és törvény kívánalmainak megfelelőkké kell tenni, ha van rájuk szükség az illető helyeken s ha van mód fentartásukra.

Ha e két feltétel bármelyikének nem volna képes megfelelni valamelyik vidéki középtanoda, mi is készséggel kimondjuk felette az eltörlési, vagy ha úgy tetszik átalakítási ítéletet; mert azon meggyőződésben vagyunk, hogy többet ártanak a tengődő vagy épen rosz tanintézetek a tanügynek s a szellemi művelődésnek, mintha teljesen hiányoznának. Hiszen általános tapasztalat szerint azért nincs sikere az egyetemi vagy bármely felsőbb oktatásnak, mert a nem jó középtanodák alap- és munkakedv nélküli tömeget bocsátanak rendelkezése alá, melylyel eredményt felmutatni a lehetetlenséggel határos.

Az tehát az eldöntésre váró első kérdés, hogy a szuperintendentiánk területén levő középtanodákra van e szükség, még pedig hozzá tehetjük — mint középtanodákra. — Ha a körülményeket vizsgálódásunk tárgyává tesszük, azt hiszem a feleletet nem lesz nehéz megtalálni.

Szuperintendentiánk felügyelete és óltalma alatt a szatmári 6. osztályu gymnasium kivételével — melynek egészen más viszonyai vannak, annál fogva bátran mellőzhetjük — 8 ugynevezett vidéki középtanoda áll, u. m.

1) a 27,449 lélekkel bíró Makón gymnasium (?); 2) a 22,547 lélekkel bíró Békésen reálgymnasium; 3) a 20,447 lélekkel bíró M.-Turon gymnasium; 4) a 19,208 lélekkel bíró H.-Böszörményben gymnasium; 5) a 14,486 lélekkel bíró Karczagon reálgymnasium; 6) a 13,198 lélekkel bíró H.-Nánáson gymnasium; 7) a 12,333 lélekkel bíró N.-Szalontán polg. iskolával kapcsolt gymnasium; 8) a 10,376 lélekkel bíró Kisujszálláson gymnasium.

Ha e 8 vidéki középtanoda*) eltörlötnék, összesen majd 140,000 lélektől vonatnék meg a közvetlen alkalom a tudományos alap megvetésére s arra, hogy az elemi oktatás eredménye felhasználtsék. Mert megjegyzendő, hogy a népiskolák nem csak népiskolák, vagyis nem csak olyan tanintézetek, hol egyedüli kizárólagos cél és eredmény a népnevelés; de egyszersmind elemi iskolák is, hol a tudományos vagy gyakorlati pályára lépők elemi oktatásukat nyerik.

A törvényhozás erélyes intézkedései folytán s a kifejlődött verseny eredményeként mindennap tapasztalható az alsóbb oktatás terén a szép siker, s a jókarba hozott elemi oktatás mindig többeknél hozza meg a kedvet, hogy a megvetett alapon tudományos műveltséget szerezzenek magoknak, hogy így tudományuk után éljenek, vagy használjanak azzal a hazai tudományosságunknak. S ime midőn az elemi oktatás kezd szép re-

*) Ugy látszik, hogy a cikkíró a középtanodát a gymnasiummal mindenütt feleseréli, a mik pedig egyáltalában nem egy és ugyanazok. Szerk.

*

ményekre jogosító virágokat hozni a népnevelés mellett: jön a kertész, és hogy a dusan zöldelő fa tápnedvét a termés, a gyümölcsök fel ne használhassák, ezeket gondosan irtó kezekkel letépi. Vajjon észszerű eljárás e ez? Vajjon érdeke-e az a nemzeti művelődés és tudományos előhaladásnak, hogy majdnem másfél-százezer lélek kényszerítettik megelégedni a népneveléssel, az elemi oktatással?! Vajjon okos gazda-e az, ki, midőn gyarapodni akar, meglevő jövedelem forrásait nem javítani, tisztítani, de betömni igyekszik?

Hja! de alaptalanoknak mondják ellenfeleink minden mi aggodalmainkat s szinte játszadozik ajkaik körül a diadalmas mosoly, midőn hivatkoznak a törvényre, mely gondoskodik minden 5000-nél több lakossal bíró városban a felsőbb oktatásról azáltal, hogy elrendeli a felső nép- vagy polgári iskolák felállítását. Az előbbi számokat is a vidéki gymnasiumok ellen fordítják azok, kik csak a főváros magas légköréből, könyvek után ismerik a mi viszonyainkat. Azt mondják ugyanis, hogy ily nagy néptömegek, még pedig gazdálkodással foglalkozó tehetős néptömegnek (mert így vagyunk ismertetve) mulhatlanul szükséges a népnevelés betetőzése. Minthogy pedig az egyes helységek új alapokat nem teremhetnek a népnevelés érdekében: vétessék el a gymnasialis alap s fordítsassék a népnevelési célokra, a népszükségeire.

Nem vagyunk ellenei a népnek, sőt merjük állítani, hogy úgy legalább is szívünkön hordjuk érdekeit, mint sok mások; azonban a fentebbieket nem oszthatjuk. Mert egyrészt a gymnasialis alapokat céljaiktól, rendeltetésüktől elfordítani nem tartjuk sem jogosnak, sem törvényszerűnek, sem lehetőnek; más részről meg a népnek, a mi népünket értjük, épen úgy, talán még inkább érdeke a középiskolai tanítás mint a népiskolainak betetőzése. Ugyanis, ha a statisztikai adatokat tekintjük, úgy találjuk, hogy e 140,000 lélekből ipars keresk. foglalkozása csak 4.55%-nak van. Ha ehhez hozzá vesszük az értelmiségi kereslettel foglalkozók 1.05%-ját, kijő: hogy 94.40% keresi élelmét mint gazdálkodó, földmives, napszámos és cseléd. Sajnos, hogy Keleti K. „Hazánk és népe“ czimű nagybecsű művében arra nem terjeszkedett ki, hogy e 94.40%-ból hány % a tulajdonképi gazdálkodó, vagyis olyan, melynek elegendő földbirtoka van, hogy sajátjából tisztességesen megélhet, tehát elég tehetős arra, hogy ne vonja el gyermekét az iskolától azonnal, mi helyt betölti a törvényszabta 12 évet.

Az ilyenek nem nagy számmal vannak, pedig egyedül az ilyen vagyoni állású emberek érdeke kívánná a népiskolai tanítás betetőzését. De csakis kívánná; mert ha jól megvizsgáljuk a dolgot, úgy találjuk, hogy mint az ipars kereskedés, úgy a gazdálkodással foglalkozók is, tapasztalva, hogy az iparos alig élhet meg nálunk, ha csak mellék foglalkozást is nem üz, s tapasztalva azt, hogy a gazdálkodás csakis tengődik: minden kivétel nélkül adják gyermekeiket szakpályára, ha csakugyan taníttatni akarják s ezáltal egy örökséget, kenyeret adnak azok kezébe.

A kisujszállási gymnasiumban, hol pedig szokásban volt eddig is a latin és görög nyelv elengedésével a polgári tanítás az erre vállalkozóknak, 1860 óta egyetlen egy oly szülét tudok, ki csak azon célból járatta végig az említett módon fiával a 6 osztályt, hogy az tanult parasztember legyen; míg ellenben a többiek mind szakpályára szánták gyermekeiket. A mi Kisujszállásról áll, állani kell a többi 8 felsorolt városról is, mert mindeniknek ugyanazok a körülményei. — Azon helyzetben va-

gyunk, hogy ez állításunkat adatokkal is tudjuk bizonyítani. Ugyanis: a n.-szalontai polg. tanfolyammal egybekötött gymnasium 59 tanítványa közül csak 8 volt polg. növendék az 187⁵/₆. tanévben; Kisujszálláson ez év elején 1 jelentkező polg. tanfolyamra, azonban ez is gymnasialista lett az év folyamata alatt; a b. gyulai tisztán polgári fitanodában 187⁴/₅-ben volt 6 polg. és 30 gymn. tanítványa, az 187⁵/₆. tanévben pedig 24 polg. és 55 gymnasialis; végre a szentesi gymn. tanfolyammal egybekötött VI osztályú polg. iskolában 187⁴/₅-ben volt 22 polg. és 101 gymn. — az 187⁵/₆. tanévben pedig 21 polg. és 112 gymn. növendék. Ez utóbbi adatnál megjegyzendő, hogy az V. és VI. osztályban a hivatolt 2 év alatt csak 1 rendkívüli polg. növendék tanult, rendes egy sem volt; továbbá hogy az említett városok viszonyai teljesen megegyeznek a fentebb említettekével. — Ha tehát a gazdálkodó osztálynak — mely különben is sokkal csekélyebb %, hogysem csupán az ő érdekéért állítások polgári vagy felsőbb népiskola — nincs szüksége az épen most említett tanintézetekre a tények tanubizonyosága szerint: akkor bizonyosan a földmivesek (mások földjét munkálók) napszámosok és cselédek érdeke kívánja, hogy a középtanodák eltörlésével amazok állíttassanak fel. Mi ezt is határozottan tagadjuk; mert ismerjük a viszonyokat. A nép ezen osztálya már 12 éves korában felhasználja gyermekét részint segítségnek otthon és a mezei munkánál, részint pedig jövedelemforrásnak. — Különösnek tetszhetik ez utóbbi állítás, de való. Százakra megy az olyan szülék száma, kik szolgálatba adják gyermekeiket azon időtől kezdve, a mint azok az iskolát elhagyják,*) 12-ik életévök betöltése után. Ez a néposztály bizonyára nem fogja azt tenni bármely kormány jóakaratu figyelmeztetése s rábeszélései s bármely népiskola-barát kötetekre menő érvelése után sem, hogy gyermekét, ki után jövedelemhez jut, olyan iskolába járassa, hol még neki kerül költségébe. Az a néposztály meg, mely nem küldi cselédnek gyermekét, de arra meg nem elég tehetős, hogy iskoláztassa azt csak azért, hogy kissé tágasabb látköre s tisztultabb fogalomvilága legyen, az a néposztály foglalkoztatja gyermekét otthon; a családból kell kitelni kisbéres, kocsis, pásztor fiú és mindeneknek.

Ez nem is történhetik másként. A felsorolt városok mindenikének oly nagy tömeg szántóföldjei vannak, hogy különösen a nyári munkának nem képes eleget tenni a helybeli minden felhasználható munkás kéz sem. Hogyne volna drága a munkás-kéz, s hogyne használnák fel a szülék gyermekeiket, mikor Mákón minden egyes lélekre 2.11 □ hold föld esik, Békésen 2.75, M.-Túron 1.44, H.-Böszörményben 4.97, Karczagon 4.52, H.-Nánáson 3.38, N.-Szalontán 3.27, H.-Szoboszlón 3.19, s végre Kisujszálláson 3.28.

Igy lévén a dolog, lehet-e kárhóztatni népünket, hogy idegenkedik az ő szemében haszontalan felsőbb népiskoláztatástól; fel lehet-e róni neki, hogy nem célnak tekinti az iskoláztatást, taníttatást, hanem olyan eszköznek, mely által első sorban a gyermeke, másod sorban pedig a maga jövőjét, illetőleg vén kora

*) Nálunk történt épen az idén, hogy Szász K. volt tanfelügyelőnk azon felbátorítása folytán, hogy „a 12 évet betöltött gyermek bármely pillanatban felbeszakíthatja a tanulást,“ a többi közt egy gyermek a nyári vizsga előtt 7—8 nappal töltvén be 12-ik évét: anyját semmikép nem lehetett rávenni, hogy a vizsgáig, tehát még csak egy hétig engedje iskolába járni gyermekét. Különben beszéljenek a számok: a múlt évben elfogadtván a fentebbi törvénymagyarázat, a VI. elemi osztályba belépett 44, vizsgázott 27 tanuló, s tovább folytatta a tanulást a polg. tanfolyamon 1.

napjait akarja biztosítani; lehet-e kárhozható, ha szakpályára adja gyermekét, hogy legyen abból — a legtöbb vágyainak non plus ultrája — préceptor, vagy ha magasabbra lát: pap, fiskális, mérnök, doktor stb.

Ilyen fogalmak mellett, pedig ezek valósággal feltalálhatók, vajjon lenne-e jövője a középtanodák romjain felállítandó más tanintézeteknek? Mi nem hiszünk. Pedig ha ezen tanintézeteknek, melyeknek a mi viszonyaink közt reális céljok vagy épen semmi, vagy nagyon kevés, nincs jövőjük: akkor — feltéve hogy középtanodáink már amazok felállítása előtt eltöröltettek — akkor másfélszáz ezer lakos vagy arra lesz kényszerítve, hogy ne taníttassa gyermekét — t. i. ha nem elég gazdag; vagy ha elég tehető, évenként pótolja meg gyermeke tanítási költségét legalább 3—400 frtig rugó összeggel. Így néhány magát gyakorlatinak nevezett, de valójában idealista utopiájáért másfélszáz ezer szellemi életének kifejtése elé gördítették csak néhány szerencsés által legyőzhető akadály. Bizony nem érdektelen dolog sem a nemzetre, sem a protestántizmusra nézve, hogy a kultúra e csatornáit továbbra is nyitva maradjanak-e vagy betemetessenek?

Gondoljuk meg jól, mit akarunk tenni! A polgári és felsőbb népiskolák hazánk mostani körülményei közt inkább fényűzési czikkek, s azoknak, kik az ilyen tanintézetek létesítésén törekednek ott, hol vannak más fajta felsőbb tanintézetek, csakis eszményök megvalósítása a céljok. Nagyon is elkényeztető, gyöngéd előszeretettel csüggenek teremtményeiken, s midőn ezeknek érdekét védik, midőn tért akarnak ezek számára foglalni: elfogultságukban nem gondolják meg, hogy ugyanakkor egy más, vallják meg, fontosabb érdekét mellőznek, sőt igyekeznek háttérbe szorítani. . . N é p n e v e l é s ü n k már lehető lábon áll, különösen az alföldön; míg ellenben általános a panasz, hogy k ö z é p o s z t á l y u n k nincs, vagy ha van is annyira hátra van, oly indifferens, hogy néhány szerepelni szerető által többnyire tetszés szerint használtathatik fel.

Felsőbb nép- vagy polg. iskolákkal nem teremtünk középosztályt; mert azáltal, hogy egy kis köz- s magánjog és gazdaszat elemeit, gyakorlati vegytant, könyvvitelt és váltóismét megtanítunk a g y e r m e k n e k, azáltal még csak a gyakorlati életre készítetjük elő, de nem tettük képessé arra, hogy a társadalmi és politikai életben felmerülő körülmények közt a maga lábán tudjon megállani, önállóan s alaposan bírálja meg az eseményeket, helyes irányban haladjon ő maga is és a népet is alaposan tudja felvilágosítani. Erre kissé érettebb korban való tanulás, és tanulmányozás által szerzett szélesebb látkör s némi philosophiai ismeret is szükségeltetik. (Folytatjuk.)

G y ö r y L a j o s, tanár.

B E L F Ö L D.

Két társaság a fővárosban.*)

Bölcsészet s paedagogia, egy azon tudománytest e két érdekes tagja, prot. theológiánkkal való vérrokonságuk miatt min-

*) A legkomolyabb figyelembe ajánlom e lángoló, lelkes sorokat, gyönyörű irányja, magasztos célzata lehetlen, hogy meg ne dobantsa a sziveket! Igen, itt az idő tenni, alakulni, minden kiált, még a kövek is. A megmozdulás, megindulás jelei egyes keblekben már mutatkoznak. Fogadja ifju nemes barátunk ez „uj szózatért“ üdvözlétemet, — méltó nemes visszhang ez a dombrádi hü lélek ujévi szózatára. Szerk.

den időkben magas becsben álltak prot. tudalmunk előtt. Bomló jelenünknel fényesebb multunkban, midőn drága protestántizmusunkat hőbben szerették fiai s többre becsülték ellenfelei, midőn pezsgő vér dagasztá ereinket s hitünk hevénél tette gyult a férfi akarat, iránk, tevénk is értők szép sokat. De most midőn bár szabadon tapogathatjuk sebeinket, de meggyengült tettünknek önéletereje; midőn roncsolt egyházunk megizmosítását jóakaratu munkába vevők, de a sok vezényszó, elütő gyógy-mód s hanyatló hiterő munkánkat oly sovány sikerrel dijazza: fényes multunk ez árnyék jelenében, megtört erővel, lankadó reménynyel, serény munkásokból tétlen nézőkké süllyedünk. — Philosophia, paedagogia, egyházunk s iskolánk két édes gyermeke, elhagyott mostohák immár nekünk, kik édesanyai szót s tápot más fedelek alatt, más szellemüt nyernek.

Állami ujra éledésünk lefolyt tizedében hová halványult el egyházunk társadalmi jó hírneve! Ujuló társadalmi életünk minden mozdulása hanyatló dicsőségünkre vet egy-egy elkomorító sötét árnyat. A humanismus, vallásunknak s épen protestántizmusunknak e termékeny édes leánya, nélkülünk s talán ellenünk gyűjti melengető, ápoló. gyámolító oltára köré a társadalom nyomorultjait. A népnevelés (nem csak a népiskolát értem) prot. vallásunk ez édes magzata nélkülünk s bizony ellenünk vette célba a föld népének értelmi fejlesztését s előbbrevitelét. S még a néptudat és népérzület vallásérkölcsi ébrentartásában és fejlesztésében is, egyházi rendeltetésünk e valóban minket illető munkamezején, az óriási arányt öltő kath. propaganda által szégyenletesen megelőztetni engedjük magunkat. Csuda-e aztán ily viszonyok közt, ha ama két, velünk közel szomszédos, de annyira tán még sem vitális ügy nélkülünk szervez magának mivelő és terjesztő közeget!

Az idei téli saison két nagyfontosságú társulatnak lett szülő anyja a fővárosban. Novemberben „Bölcselők társasága“ alakult, mely egyelőre hivatalosan megerősített nyilvános szervezet nélkül, de annál nagyobb buzgalommal adta magát a bölcsészet nálunk csaknem egészen elparlagosult mezejének mivelésére. Céljául a bölcsészeti tudományok iránti érdeklődés felkeltését, a bölcsészeti eszmék terjesztését s a külföld klasszikus bölcselmi műveinek irodalmunkba átültetését tűzte. Tagjait jobbára a főváros közép és felsőbb iskoláinak, tehát gymnáziumainak és egyetemének tanárai közül toborzá, de bölcsészet-tanulók és bölcsészet-kedvelők is szives felvételt nyertek s nyernek ezután is. Célja érdekében saját tagjai és szivesen látott vendégek előtt bölcsészeti kérdésekről rendez felolvasásokat s tart oktatást nyújtó eszmecseréket. — Az eddig tartott felolvasások szakkörökben élénk érdeklődést keltettek, s ha a szép kezdetnek hasonló folytatására lesz a bölcselőkben kedv és szivós kitartás, mi nem tartjuk vérmesnek azok reményét, kik e kicsiny s még csak a főváros talajába hintett mustármagból botrányosan elhanyagolt bölcsészeti irodalmunk felvirágzását hiszik és várják. Ugy halljuk, hogy a társaság ha annyira izmosul, bölcselmi szakközlönyt fog kiadni, melylyel karöltve mihelyest annyi tőkét biztosít magának, nyomban megkezdí a híresebb bölcsészek műveinek lefordítását és kiadását. Egyik közelebbi ülésén pedig egyik szorgalmas tag az általa munkába vett s részben el is készített hazai bölcsészettörténet kiadását indítványozta s kérte.

A másik egyesület a januárban már felsőbb megerősítést is nyert „Paedagogiai társaság.“ E társulat nem szorítkozik a nevelés-oktatásügy valamelyik specialis, tehát nép-, közép- vagy felsőbb részletére, mint az ismert néptanítói, alap-

nevelői vagy középiskolai tanáregyesületek, hanem az összes nevelés-oktatásügyet felkarolva, józan paedagogiai elvek terjesztését, tudományos paedagogiai művek kiadását, különösen a nemzeties nevelés kifejtését, a hazai paedagogia történetének megíratását stb. tűzte ki céljainak. Ezek elérése végett időnként felolvasásokat fog tartani, melyek a társulat tagjai által az érdeklődő közönség okulására lesznek szánva. Tagjaiul felvesz nemi különbség nélkül mindenkit, ki a nevelés ügye iránt érdeklődik. A tagsági díj három évi kötelezettséggel évenként 3 frt, s ha a tagok száma az 500-at felülhaladja, a célba vett könyvkiadó vállalat is azonnal megindíttatik. Az ügy élén a fővárosi tanférfiak legderekabbjai állanak, s e körülmény, valamint ama másik, hogy a társulat egy régóta és mélyen érzett hiányt szándékosan pótolni, bizton engedi remélnünk, hogy az intézmény nevelésügyünk szép virágzásnak indult mezejében szilárd gyökeret fog verni.

* * *

Kedves olvasó! Nehéz időben, komoly viszonyok nyomasztó sulya alatt, kevés ügybarát maroknyi csapatja, csaknem egyidejűleg, minden tőke nélkül két nagyjelentőségű társaságot létesít csupán hitének erejével, azzal az erős meggyőződéssel: mi szükségét pótol annak élni is kell! Nem csap zajos lármát páthoszos cikkekben, nem jajveszékkel siránkozó szókkal ügye siralmas elhagyatottságán; nem hányja-méri kétkedő szemekkel az erők számát, sulyát és nemét; nem koldul szavakkal fogott Maecenások pénzes zacskójáért; nem ingadoz, nem kételkedik, s nem kishitüsködik, hanem komoly elszánással tesz munkabíró kézt az ügyre mit haszonhozónak érez s mond szíve. Milyen élet, milyen tevékenység, milyen nyüzsgés-mozgás lelkes tagjai közt!!

És mi a hit, a bizalom, az Isten áldásának szájjal hirdetői, mi a ker. közösség s egyetértő munka hangos szóoklói, mi kik az Isten dicsőségére tenni és áldozni ékes szavakban intni jól értünk; kik ostorozzuk maró szóoklattal a hit-, a szív-, s a tettebeli közönyt; kik irunk, kérünk, szólunk s sirunk, hogy bómol Sionunk: tenni is már érte mikor fogunk?! A példa itt van, s bár hány található; az ut-mód sem hiányzik, csak szilárd akarat.

Heiszler, az érdemekben megöszült Heiszler, lángszavakban monda ki egy életrekeztő szép eszmét: alapítsunk hitvédelmi irodalmat. Ez életrevaló, ez gyakorlati, ez pozitív s a mi fő, vitális érdekeinket óvó és éltető eszme, tömörítné seregünket, iskolázná harcosinkat, elnémitaná tétlenséggel vádló elleninket és fokozná buzgalmunkat; adna nagy erkölcsi sulyt cselekvésünknek, nyujtana szép tért tehetségnek és jutalmat a munkásnak.

S mi lön visszhangja e derekas eszmének?... Egy szerkesztői jegyzet s aztán a többi indítványok ismert sorsa: az agyonhallgatás. Hát — kérdem — nem volnánk-e egy pár százan, kik aláírni s nem-e jó néhányan, kik írni s fordítani tudnánk a hitvédelmi vállalatnak? Hát nem volna bennünk annyi ügybuzgalom, hogy pár tizen ivvel kezünkben, szívvvel keblünkben elinduljunk s pártolókat toborozunk össze? Hát nem bizunk annyira önmagunkban, hogy erre képesek, s Istenünkben, hogy áldására méltók vagyunk? Hát nem hiszünk hitünkben annyira, hogy védelmére szánt vállalatunk hitre s hitelre találjon? Vagy annyira kevesen volnánk... de ez gondolatnak is szörnyű, ez nem, nem lehet.

* * *

A fővárosi két kis társaság megrakult, megfogamszik, megizmosul a tagjai hitbuzgalmával öntözött talajon. A mi hitvédő irodalmunk vagy társaságunk is megalakulna, ha hithű seregeinkben volna elég hit és hitedzett akarat. Talán... de várjuk be míg megszüli méhe magzatát a vajudó jövő.

V á r a d i F.

Seperjünk a magunk háza előtt is!

(Levél az „Ev. Prot. L.” szerkesztőjéhez.)

Debreczen, 1877. febr. 4.

Minden állatnak kedves a maga fészke. Az embertől nem lehet ennél fogva rossz neven venni, hogy édes hazájának kincsére, a nyelvre nézve oly igen féltékeny.

Hazánkban — a történelem igazságai szerint — valamint a szabadságnak, úgy a nemzeti nyelvnek is a protestántizmus volt egyik hatalmas őrállója, gyámola. Bizony, ha magunk nem igyekszünk saját nemzeti és vallási érdekeink megóvásán, külmozgalmaktól egyáltalán nem várhatunk segílyt.

Engedjen meg szerkesztő ur, hogy figyelmét a regényes Erdély kies határaitól magunkhoz közelebb, de szintén Erdély bércei felől jövő oláhosodási áramlatra tereljem.

Ott van a nagy Bihar megye körösvölgyi része.

Fájdalommal, méltó keserőséggel telik el a magyar protestáns ember keble, ha azon vidéken járva, észleli, hogy az oláhosodás, mely nagymérvű terjedésében fenyegeti ott a magyar protestántizmust. Nem egyesek hanem községek vannak, a melyek ez áramlat által elsepertettek. Tösgyökeres magyar nevekkel birnak azon árva polgárok, a kik egykor zengzetes magyar nyelven dicsérték az Istent, s ma már az oláhosodás áramlata hatalmába keríté őket s nemzeti nyelvökkel együtt hagyják el tömegesen a magyar protestáns egyházat is.

A családi tüzhelynél már az oláh nyelvet csepegtetik a fogékony lelkű magyar prot. gyermekbe s az egyházunk által fenntartott iskolában ezen nyelven társalognak a növendékek. Így nem csuda, ha a magyar prot. lelkész szóoklata értelmetlenné válik a felnőtt koru egyén előtt, s attól elidegenedve, lelki szükségletére ott keres kielégítést, a hol az ő nyelvén hirdetik az Urnak ígét.

Nemzedékről nemzedékre mindinkább nagyobb mérvben korcsosul így a magyar prot. ember a Körösvölgyön. Évről-évre érezhetőbbé válik az oláhosodás hatalma, s a magyar prot. egyház gyászos pusztulása

Vessünk ennek is gátat, a míg nem késő.

Szomszédunkban pusztít a veszélyes elem, s meglehet, hogy míg a távoli föld viharaira tekintünk, azon veszszük észre magunkat, hogy saját házuk gyulékony teteje felett csap össze a nemzeti nyelvet s prot. egyházat pusztító láng.

Minderről személyesen volt szomorú alkalmam meggyőződni. S most, a midőn a hunyadmegyei oláhosodás ügye a nemzet annyi rétegében költötte fel az érdeklődés szent tűzét, hazafias s váltásos köteleességemnek tartám felmelegíteni a körösvölgyi magyar prot. nép elkeserítő ügyét, melynek fel nem karolása a magyar protestántizmus elleni vétek volna tőlünk.

Felmelegíteni kívánom ez ügyet, mert hiszen ez érdekből néhány év előtt már volt alkalmam a napi sajtó terét igénybe venni. Ama felhívásra gyűlt is néhány forint, s azt Nagy-Várad buzgó ref. lelkésze nt. Nagy István ur, az időszerinti esperes el is juttatá rendeltetési helyére.

De a gyógyszer nagyon kevés volt. A beteg még folyvást sinlődik. Segéljünk, míg a kérlelhetlen halál el nem látogat! — Nekem nincs módomban, hogy ez ügyben többet tegyek a pusztá figyelmeztetésnél. De ezt kötelességemnek ismerem. A többi a közélet munkásainak dolga. Engem a haza érdeke más irányban tart lekötve.

Biztos a reményem, hogy szerkesztő ur szives leendő figyelmeztető soraimnak helyet adni becses lapjában. A szent ügy nevében kérem a magyar prot. lelkészi karnak e dolog iránt legmelegebb pártfogását s hathatós támogatását.*)

S z a t m á r y K á r o l y,
m. kir. közhonvéd.

K Ö N Y V É S Z E T.

A konfirmándusok tanítása. „Vyncováni Konfirmandu.“ Irta s kiadta M o c k o v c s á k J á n. T i v. besztercebányai ág. h. ev. lelkész. 28 l. Ára 15 kr., minden 10 példány után 1 ingyenpéldány jár.

Épen most, midőn a gyülekezetek nagy részében a közelgő böjttel a konfirmándusok oktatása kezdetét veendi, bátor vagyok a tót ajku ág. h. ev. gyülekezetekben működő lelkész urakat épen most sajtó alól kikerült, fent kitett czimű s a zólyommegeyi papi értekezlet megbízásából készült könyvecskére figyelmeztetni. A bevezetés a vallásokról s bibliásmérő szől, többi tartalma „Istenről“, „Jézus Krisztusról“, „Szent Lélekről“, „Keresztyén egyházzal“, (az egyháztörténet, a magyarországiak is futólagos áttekintése, váltanok) s „Szentségekről“ czimű szakaszokba van beosztva. Végül vannak: két bocsánatkérés, az egyik az urvacsorának első élvezése előtt, a másik általános; továbbá a tanításnál szükséges imák s énekversek a konfirmációhoz a konfirmándusok számára. Szigoru s merev rendszert a szerző nem keresett s nem követett ugyan — a mint az tán ily szaku könyvecskékben nem is szükséges — de az anyag, melyet ily vezérfontaltól joggal várunk, teljes s ügyesen van a fentemlített részekben összeállítva. Különösen ajánlja a könyvecskét a népszerű és a gyermekek felfogásához alkalmazott irány is, úgy hogy a tisztárs urak, hiszem, jó eredménnyel használhatnák e művecskét. A mennyiben pedig épen ily könyvecskék képesek a fiatal keresztyének szívében sokat vagy építeni, vagy rombolni, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy a szerző az isteni kijelentés, a biblia álláspontján áll. —y—

La liberté comme en Belgique. Irta Albrespy Endre, Páris (Sandoz et Fischbacher éditeurs) 1876. 8-r. 74 l. Nyomatott Montaubanban. Szól e jeles mű az állam és egyház közötti viszonyról s a vallás nagy kérdéséről Belgiumból vevén az alapképeket. Tárgyai Belgium és Holland elválásának okairól; a malinesi congressus; az ultramontánok uralma; liberálok tusája; közoktatás; szabad körök; felsőbb oktatásügy Belgiumban; lajkus, ingyenes és kötelező népoktatás; egy hitetlen tekintélyelvűnek elmélete; a belga és francia spiritualista bölcsészek által javasolt eszközök az ultramontánizmus leverésére. A keresztyén megoldás. Méltó e mű az államférfiak tanulmányozására is.

*) Első sorban a bihari egyházmegye egyházi és világi buzgói nyilatkoznak, hol, mely helyeken, kellene népiskoláinkat virágoztatni; s kimutatva a szükségletet, kísérsük meg a közadakozásra felhívást. Az egyház kötelemé védeni magát s hibeit. Midőn iskolát állítunk, a közmivelségnek is szolgálatot teszünk. Az evangyéliomi vallást megőrizni a fiakban s kifelé is terjeszteni, szinte a mi kötelességünk!

S z e r k.

Ugyanezen szerzőnek jóval terjedelmesebb műve: „**Comment les peuples deviennent libres.**“ Mikép lesznek a népek szabadokká? igazolva Németország, Helvéczia, Német-alföld, Angolország, Egyesült államok és Franciaország történelméből. 1 kötet. Páris, 7 fr. 50 c. A Laveleye-irányban irt, még határozottabb elvű tanuságos mű.

Faculté de Theologie protestante de Montauban. Tanév megnyitási ünnepély 1876. november 15. Pédezért beszédeivel. Montauban, 1877. 8-r. 38 l. A dékán beszéde az előző tanév lezckerendét elemézi. Montaubani ref. testvértanintézetben a nálunk szokásos hittani tantárgyak mellett (a chald nyelv is előadtván) ott találjuk az egyházi atyák latin és görög irodalmát, a német nyelvet, a geológiát: földünk történetét, az új platonikus bölcsészet részletezett történetét; a patristicából Celsus „Logos alethés“-e ismertetését, és Alex. Kelemen iratai feletti tanulmányt. Az ünnepély főrészt Pédezért tanár beszéde „De Félice Vilmos publicista, tanár és prédikátor“ jellemzése foglalta el. De Félicet a francia prot. egyház történetének megíróját művéről hazánkban is többen ismerik. Kálvin halála 3 százados évfordulóján ő tartott Párisban az oratoireban két este két nagy hatású emlékbeszédet, ez is méltatva van kellőleg a rajzban. A füzet végén Monod János tanár előterjesztése közöltetik a lefolyt év alatti pályadijak kiosztásáról. Az egyik pályakérdés volt „az istenország fogalma Jézus Krisztus beszédeiben“ Mounier János hithallgatónak íteltetett az egész díj. A bölcsészetszaki kérdés volt „J. J. Rousseau és Szent Ágoston vallomásai felett összehasonlító tanulmány.“ A jutalomdíj Franck Le Savoureux hitésnek íteltetett oda.

Beküldettek 1. Vezérfontalt a földrajz oktatáshoz irta Csuk János tanító. I. folyam Eperjes és környéke (tervrajz és térképpel). A II. elemi osztály számára. Eperjes, kiadja Floegel Antal, 1877. 8-r. 26 l. Ára 22 kr. II-ik folyam: Eperjes, Sáros megye, a 3-ik osztály számára. 1377. 8-r. 34 l. ára 20 kr. III-ik folyam: Magyarország, 1876. 8-r. 36 l. ára 26 kr., irta s kiadta a két fentebb nevezett. — U n t e r r i c h t i n d e r R e l i g i o n 1 - e r C u r s. Biblische Geschichte in 3. Abtheilungen von Johann Csuk Lehrer. Ausgabe für die Lehrer. Eperjes, (Floegel's Buchh.) 8-r. 29+26+38+46 l. Kezdődik Ábrahám elhívásával, végződik Jézus mennybemenetelével, 70 történetszakaszban. A mű szellemét a bevezetés e végtétele fejezi ki: Die Auferstehung Jesu war, ist und bleibt der Grundstein, die Kraft des Christentums. Ha ily szellemben van az egész tartva, akkor a Weber-féle hitalap nélküli mű elülhet mellette.

K Ü L Ö N F É L É K.

— Debreczeni kollégium. Az 1876—77-ik tanévi téli felében a ker. egyháztörténelem hallgatóinak száma volt: a III. korszaknak hitész 40 (négy híján mind 2-ik éves theológus), jogász 26 (2-ik éves joghallgatók), együtt 66-an. Az 1-ső korszakot hallgatták hitészek 40-en (7 híján mind 1-ső évesek), jogászok 60-an, kik az 1-ső, 3-ik és 4-ik éves joghallgatók közül vegyesen valának, együtt voltak 100-an. Összesen hallgatták hát a ker. egyháztörténetet 166-an.

— Montauban. A montaubani ref. theológiai fakultás hallgatói meleg hangon levelet intéztek a debreczeni hittanhallgatókhoz.

— Pataki jogakadémia czim alatt Kún Pál egy cikket közöl a „Miskolcz“ f. é. jan. 25-iki számában, bizonyol-

ván, hogy a „jogakadémia mai napon Patakon dédelgetése valóságos anachronismus“, nyomós indokokat hoz fel ez intézetnek Miskolcra áthelyezése mellett.

— **D o m b r á d.** „Az ódon sir szava a bibliai csudák ujdón sirjához“ czim alatt irt Dr. Heiszler József választ a f. szabolcsi espereshez. Lapunk zárultakor érkezvén, jövő számunkra voltunk kénytelenek halasztani a közlést.

— **H i t t a n s z a k i K ö z l ö n y.** A debreczeni ref. főiskolai hittanszaki önképző társulat könyomatu közlönyének 2-ik (decemberi) száma 70 példányban megjelent. Erdős József folytatja benne Wesley oxfordoni működését; S. V. a „társulatunk életéből“ rovatot. A kiállítás csinos, a tartalom érdekes.

— **D e b r e c z e n á r v á i.** A h. h. egyház nevelésügyi szakosztálya legközelebbi ülésén elnök Könyves Tóth Mihály ur beterjeszté, hogy folyó évben 592-re megy a ref. fi és leány árva gyermekek száma az összes iskolába járók közt. — A debreczeni ref. egyházra néz a magasztos ker. feladat: egy egyszerű árvaházról gondoskodni, melybe az árvák elhelyeztessenek s belőlök az egyház és társadalom számára hasznos tagok képeztessenek. Mennyi érték, tehetség vész el képzetlenül jó árvaház nélkül!

— **B u d a p e s t i k ö z é p t a n o d á k** tanulóinak száma: a folyó tanév elején a fővárosban levő 5 teljes és egy még ki nem egészített gymnáziumban beiratott 2082 növendék, kik közül római katolikus 895, mózes vallású 801, református 207, ágostai hitvallású 143, görög katolikus 7, görög keleti 26, anglikán 1. — A négy teljes reál iskolába beiratott 2001 növendék, közölök római katolikus 1079, mózes vallású 719, református 82, ágostai hitvallású 100, görög katolikus 1, görög keleti 20. — Mindkét nemű középiskolába beiratott összesen 4083 tanuló, ezekből római katolikus 1974, mózes vallású 1520, református 289, ágostai hitvallású 243. — Budapesten a római katolicismus után a zsidóság tulnyomó elem!
(O. k. t. Tanáregylet Közölyne.)

T Á R C Z A.

Tájékozó pontok a theologia terén.

(Folytatása és vége.)

Az egyház és tanai megostromlására új csillogó fegyverül emelik fel a tiszta hitfolytonossággal meg nem elégteltek, új fordulattal, de magukat ismételve: „a kegyességnek a dogmákhoz, a külső formákhoz semmi köze.“ Itt legelőbb is kérjük: a valódi kegyesség nem maga a vallásosság-e, életbe, tettekbe, érzületbe vive át? nem szoros egybefüggés van-e a vallás és kegyesség közt, annyira, hogy vallástalan embert kegyesnek, Isten előtt járónak mondani, nem is szokás. Ha már a kegyességnek tápláló anyja a vallás, lehet-e közönyös a vallás minősége? a történet bizonyága szerint az evangyéliomi vallás és egyház körében találtattak szakadatlanul a kegyesség legszébb példái, a kegyesség öröklő és dicső művei (oeuvres de

charité); a kijelentett vallás alapján álló Londonnak 800 ily intézménye (charities) van; óh hány ezer és ezerre megy az ezeket alapítók és fentartók, ezek áldását élvezők száma? Nincs egyes egyház formáihoz kötve, igaz, a kegyesség; de az is igaz: minél evangyéliomszerűbb az egyház, annál dusabb meleg földje az a kegyesség nyiladozó virágainak. Bizonyára a tanok (dogmák) irányzó, származtató, indokoló befolyással vannak a kegyességre; s ha csak elvont, elméleti, nyilatkozatlan, beteges kegyességet nem értünk, a kegyességnek gyakorlatban, külsőben kell kimutatni magát; a külső azonban belsőből forrad ki; maga a tett látható része, alakja szülőjének, s nem pusztá formalismus. Egy híres francia kórház felirata „Christo in pauperibus“ szépen mutatja a vallás és kegyesség összefüggését. „Az emberiség jótévedőinek legtöbbjei keresztyének valának, kik az emberiség szeretetét a szabadító Istenbe vetett hitből merítették.“ (Cadène.) — „Azon férfiak, kik embertársaik hálájában és tiszteletében az első pólczra emelkedtek, mindnyájan vagy meghajoltak, vagy leborultak a kereszttel előtt; némelyikőjük kimondá, hogy ők mindent Jézusnak köszönnek s ezek épen a legjelesbek! Mit mondjunk ezekkel szemben azon alsó rangú bölcsekről, kik nem hisznek, mivel mint mondják, balsorsul az észet és értelmet birtokolják.“ (Cadène. Revue Chr.)

Szerintünk sem a dogma a czél, hanem igen is a dogmákban tanított, foglalt igazság s ily egyik igazság az, hogy a mi feladatunk: Isten akaratának teljesítése, ez pedig a kegyes élet, szentség, s hit egyaránt. Hogy tud azonban éini állandóan Isten akaratát szerinte, a ki nem ismeri az Isten akaratát s nem hisz benne? Krisztus a „világ világosságának“ mondá magát, ő fedte fel Isten akaratát, világosítja az elméket, így ő hat az akaratra is. A ki nem vonja kétségbe a tan világosító erejét, (ki vonná pedig kétségbe a tudomány e hatását?) — az nem tagadhatja jótékony szerepét a vallásos kijelentés tani részének épen azon a téren, hol az emberi akarat az istenihez szabályoztatik! Ismerjük már a független moral divatos elméletét, s erre csak azt mondjuk: Isten nélkül sem igazi moral, sem igazi kegyesség állandóan nincs.

Azon szép gondolat „az evangélium legyen a közös alap, a symbolum“ szinte ellene szokott vettetni a dogmáknak még pedig azon bátsó törekvéssel, hogy azonkívül más kötelező vallás társulati szabály ne legyen. — Ez eszményi felfogásnak a gyakorlat áll ellenében. Kérdés: hogy értik e tételt: evangéliom? a 3 synoptikushoz oda értik-e Jézust is? mire a modernek egy része nem hajlandó, bár újabb korban e tekintetben üdvös közeledések történtek. Nevezetesen még 1847-ben, mikor Baur a jánosi fontos kérdést nagyobb mérvben megindítá, iskolája Kr. u. 170-re tette a 4-dik evangéliom megjelenése idejét s azt nem történetnek, hanem hittani eszmék álcájának tartotta. — Midőn Dressel 1857-ben felfedte, hogy a Kelemen féle Homiliákban (mely mű 137—160 köztre esik) nyilván idézve van János IX fejezetéből a vakon született, a Crednerek, Weissaeckerek is kénytelenek lettek hátrálni s Volkmár 155-, és Scholten 140- és 150-. Hilgenfeld pedig 132-re teszik János evangélioma megjelenését; Keim, Arnold le-

Balogh Ferencz, felelős szerkesztő és kiadó.

Debreczen, 1877. Nyomatotta város könyvnyomdájában.

E számhoz fél iv melléklet van csatolva.

jönnek 110-re, s hasznos történelmi elemeket ismernek el benne. — E közeledések dacára is kérjük: bele értik-e János evangéliomát az evangéliomba? Ha igen, miért vetni vissza az apostoli leveleket, miért az ó szövetséget?

A szentírás oly folyó fejlődő egésze a kijelentés több ezer éves történetének, hogy egyik rész a másikat készíti elő és értelmezi. Itt ecclericismusnak helye nincs, de jog és alap sincs reá.

Az evangéliomot egy ker. felekezet és egyház sem veti el, hivatkozik rá s épen a hitvallásos, symbolumos protestantismus teszi ezt legfőbbkép. De mivel az evangelium nem rendszerezett hittan (dogmatika) s benne tan és morál történetileg van egyesítve; s mivel idők folyamán töle gyászos elhajlások, eltérések történtek: az emberi alanyi szabadság nyomán előállt diversitásnál fogva létesültek a symbolumok, visszavezérő csatornául az evangéliumhoz, hidul magához a szentíráshoz; s azon czélzattal, hogy az evangéliomhoz méretvén abból s azzal igazoltassanak. A symbolum is az evangéliom tekintélyét emeli tehát.

A ker. vallás a lelki szabadságnak is legfensőbb kérdése és tárgya levén látható külegyezés, egyértelműség, a társulatszerű szövethatárok nem létezik, az egy akol egy pásztor egyményi egyházra vonatkozván. A symbolumra szükség van. Az emberi gyengeségek: az önzés, tudatlanság, gőg, érdek, néha a büszke s lázadó ész, s tévely gátolják a lényegbe hatolást; másfelől a Krisztusba beoltatást, a példányszerű keresztyéni létfokot egyesek és ezerek csak parányi részben, sokszor pillanatilag közelíték meg. Épen a szabadság nevében követelni kell az evangéliom mellé a symbolumot, hogy a lényegtelenek igáját ránk ne lehessen erőszakolni s a lényegesek felkeresésére, kutatása és összeállításában terünk, munkakörünk legyen. De azért nincs mit félni, mert épen mivel a tévely és ellenzék meg nem szüntethető, sőt azok a haladás országában, ugy látszik, tisztázó szerepre hivatott tényezők: adatott az evangéliom utbaigazitóul, mértékül és a jobbak és hübbek felfogásának is ellenőrzéseül. Különben is miszerintünk is maga a symbolum emberi, az evangéliom isteni . . . a döntő bíróság tehát az Evangéliom ura az Istenfia. Krisztusban, igen is, egy lehet zsidó, görög s az emberiség; ő teheti ezt, eszköz erre igéje, szentlelke, s az egyház; — de mivel eszközök által hat, s minden egyénnél külön s újra kell hatni az eszközöknek: a haladás fokozatos és folytonos lehet csak, maga a czél a valódi egység mennyei honában éretik végleg el. A symbolum nem akadály, mert az is épen akkor s ugy eszköz, ha az evangéliommal összehangzásban van.

IV. Az urvacsora. A dogmák.

Az evangéliom nagyjelentőségű tényei, igazságai és fogalmi dús gazdagságuknál fogva egész eszmeláczkört rejtenek magukban, és sokszor századok folyama alatt tanulmányoztatnak át, a felfogó kor és nemzedék hibája, ha a részlet tanulmányozás, azaz egy pont és egy oldal felvételével az egésznek nagyságát s összehatását mellőzi. Ott áll a híres tétel: „ez az én testem“, mely a gondolkodó fők és erős hitűek egész legióját hívta ki századokon át, mint az érez hegység, hogy a benne rejlő kincset kiaknázzák. Mindenesetre a legnagyobb gond s lelkiismeret igényeltetik az ily látszólag egyszerű tételek mély értelmének kiderítésére. Nem szándékom ezuttal az urvacsora dogmájának történelmi bonczolásába ereszkedni, csak arra mutatok: mily heves párttusák fejlődtek e felett ki.

Midőn a IV-dik lateráni zsinaton, a kor fogalma szentesítette azt az értelmet, hogy a megváltó testileg van ott jelen, megoldottak vélték a kérdést. Imé 300 mulva uj harc támad s egy Luther azon görcsös félelemből, hogy ki ne szorítottassék a megváltó testileg e szentségből, szinte elfogadta más módosulással a jelenléte tanát; Zvingli nem; Kálvin pedig Krisztus dicsőült testének sugárzó erejét, de már a hit által felfogandót, érzé ott. A fő eszme: kapcsolódni, közösségbe lépni a megváltóval, ragyog e nézetekben, csak hogy Kálvin szellemi e kapcsolódást. Lön eltérés, lön szakadás . . . pedig az alaptanokban egyezők valának. A részletekben eltérnek a reformátorok, nem ám a főben: a communio fogalmában. A Krisztussali közösség mérhetlen fogalmát hely, idő és hajlam korlátai közt kísérlék meg a századok értelmezni, — de az emberi tehetség korlátolt-sága, gyengesége mindig részben valósíthatja az isten-ige tartalom roppant voltát . . . erről azonban nem tehetünk, nekünk természet szerint concretizálni kell, ha alkotni akarunk, az elvont a világban collectiv körre nem hathat idomítólag. A tévedés azonban kiigazittatik idő multával, s a lényeg marad győztes; maga a tárgy az urvacsora áll és gyakoroltatik évszázadokon át, emberöltőkről emberöltőkre: a táperő a mennyei kenyéré marad. A dogma e veleje az eltérő kifejezmények mellett is felfogatott.

De mondják erre „dogmai nézettel Isten igéjét megkötni nem szabad.“ Mi meg azt kérjük: hát értelmezni sem szabad? minden definitio megkötés, határolás, pedig ezt tenni kell, ha értelmezetlen, vagy nagyon általános képzetek igájába dőlni nem akarunk. Azért hogy magát a véghetlen Istent fogalmazzuk, értelmezzük, nem őt kötjük meg, csak a magunk felfogási körét vonjuk meg, s ez milliók igényét kielégíti, boldogítja, az eszmekör és keret tartalmával megteszi a maga missióját.

Hát a maikor, a modernek, nem kötögetik-e ugyancsak Isten igéjét, midőn a hány fő, annyi értelmet ad annak p. o. a Krisztus kilétének, pedig az az urvacsora felhozott kérdésénél lényegesebb, mert centralis kérdés. Legyünk megnyugtatta, a miben az apostolok, szentírók, ósatyák, a 19 százados hitfolytonosság, reformátorok, vértanúk, a szentírás alapján állva, egyek valának, p. o. a szentháromság kérdésében, azon dogmai nézetnek biztosabban hódolhatunk, mint a minden lépten nyomon változó, sokszor homlokegyenst ellenkező egyéni nézetek tömkelegének, délibábjának. A dogmák partok az áradások, elborítások ellen, védő és tájékozó természettel. Midőn mi azon dogmák értéket ismerjük el, melyek a szentírásból, isten-igéjéből igazolhatók, akkor az isten-ige természetéhez illő kereteket engedünk meg, akkor nincs baj, maga a ható ige tökéletesítendi a felfogót is, csak mindig ahoz forduljunk, s nem el tőle.

A központi dogmáknál mi szerintünk az értelmi miveltség legmagasb fokán is a velőnek, a realis tartalomnak változni nem szabad, p. o. Krisztus tegnap, ma és mindörökké az Isten egy szülött fia, a megfeszített és feltámadott megváltó; még a kifejezés is: istenfia, megváltó, stb. annyira megszilárdult, hogy el nem vethető . . . mi nem csürjük csavarjuk a dolgot homilétikailag, szónokilag, hogy ma ezt, holnap azt értsük alatta. Mi szerintünk nem elvont „vallási eszmék“ a mérvadók s alakítók a keresztyénség körében, de a Jézus Krisztus concrét isten-emberi személye, élő lelke s ennek első és örök tanujele a szentírás. Ide illeszthető a már idéztem Mozley tétele „a kiknek a vallás csak eszme és nem hit, mikor hitők szólíttatik, látszó-mány gyanánt eltűnik azonnal az.“ Itt közerejű, közreható val-
*

lásról van szó, mely Péter, Pál, Ágoston, Cl. Bernát, Assissi Ferencz, Luther, Kálvin, Wesley, Chalmers Neanderben a fővalót, a főigazságot mindig elötüntette, a hűség irányadó delejtűje soha el nem fordulván a főalakról nálok. A ki a „gyógyszer“ lényegét támadja meg, változtatja el, takarhatja azt bármily „czukros csemegébe“ se embernek, se gyermeknek nem használánd, mert erejét veszti. A dogmáknak igazságot kell kifejezni, ha az igazság elvétetik azokból, maga a kifejezés „csecsebecséje“ hatástalan.

V. Az istenfia születése.

A ker. dogmákat magasb szempontból kell fogni, mint pusztá formulákat, Guizot szerint a dogmák „az emberi problémák keresztyén megoldásai“, azoknak tehát kimagyarázó és megoldó természetűeknek kell lenni, s a sarkalatos dogmák rendesen természetfeletti tényeket fejtenek meg. Így p. o. Jézus rendkívüli születése az Isten üdv intézményével s váltságunkkal a legszorosb összefüggésben áll s attól elválasztva, pusztá észleges alapon, kibékítőleg meg nem oldható. Ha az ősbjónita s mai szélső modern nézletből indul ki valaki, a Jézusban csak pusztá embert látván, annak vagy el kell vetni a rendkívüli születés fogalmát, vagy csürni csavarni a dolgot, de végre is ki nem elégitő eredményre jutni.

Jézus rendkívüli születését tanítja a szentírás, elismerte az összes keresztyénség, okvetlen is foly az ő rendkívüli személyiségéből. Lukácsnál (1, 35.) a Máriától születendő már születéskor szent (tehát büntelen); fő szerző oka a szentlélek, a legfölségesebbnek ereje (tehát semmi más születés ehez nem hasonlítható), s a születendő fog isten fiának nevezetni (és így nem Mária fiának): így lett az Isten ige testté, kibén „élet vala és az élet az emberiség világossága vala“ (Ján. 14, 4.), ez „igazi világosság világít meg minden e világra jött embert, e világ általa lett, a világ az ő sajátja.“ (Ján. 9. 10. 11.) Ez tehát nem „szellemi ujjá születés“ volt, hanem valódi születés, az Igének testté létele; a szellemi ujjá születést ő a megtestesült Ige eszközli másokon, azokon, kik „öt befogadják“, de ezeknél test felvételtől szó nincs, hanem a különben is felnötteknek lelkületök átváltozásáról, — s a szellemi ujjá születés az a mi nem vérből és nem a test akaratjából történik. Jézusnál és Jézusban az ige lett testté, az ujjá született embereknél az ígét befogadó és hívő lesz új erkölcsi lényenyé, Isten gyermeké. . . ezek aztán nem is nevezhetők egyetlen szülőttnek (Ján. 14.), mert többen vannak s végtelen nagy a különbség az egyszülött fia s az ezt befogadók közt. A 2-dik Ádám csak ő. — A Jézus születését az emberek ujjá születésével zavarni össze nem volna más, mint a XIII. századbeli Diántói Dávid és Bénai Amalrik féle mystikus — pantheisticus eretnokség felélesztése, kik szerint a szentlélek testesül meg az embereken s minden keresztyén mondhatni Krisztussá lesz.

E nagy kérdésnél az legyen az irányadó, hogy az isteni elem ki ne zárassék a Jézusból, . . . mert akkor az evangéliom megszün evangéliom, örömhír, üdvitan lenni. Emberi nyelv érzékeltetőbben nem fejezhetette ki az isten fia csudás belépését az ember-világba, mint a rendkívüli születés által. Rothe elvontabban fejező ki: „született csodálatosan, a teremtő hatalom egyenes beavatkozása által“ (Ethika, 1867, §. 522.). Engem telyesen megnyugtat s eligazít e tannál a Credonak ama tétele „fogantaték Szentlélektől.“ Lélektől lélek fogan, a világba oltó a Szentlélek, az isteni természet oltatik realiter az emberibe, hogy ez magasztosittassék.

VI. A végire járhatlan kérdések. Kempis.

A hiendők és teendők viszonya.

A „végire járhatlan kérdésektől“ nem szabadulhatunk, maga az Isten fogalma végire járhatlan, bizonyosság erre a sok elmélet: polytheismus, pantheismus, deismus stb., — ilyen a világ eredet is, stb., a vallás a természetfeletti magas régiójában is jár, hisz azért vallás, azért hit. „Maga a természet nem tesz csodákat, nem gyógyít vakokat, nem támaszt halottakat,“ ilyeneket természetfeletti hatalom mivelhet, ennek országában „egy lélek egy világgal ér fel, minden ember végtelen értékű“ (Pressensé), . . . ezen értékért a végire járhatlan jár közbe: a hit örök világában tehát nem a földi világ szerint kell pusztán venni a dolgokat; ott a Teremtő új erőket is hozhat létre, melyek a természet már létező egyik törvényéhez sem forrvák, de azért a létező törvény érintetlen maradhat. A keresztyénség a szabad és személyes Istennek fő kérdésével a természetfelettiel válhatlanul függ össze, ezért az engedni nem tudó szent hév annak védelmében. Hogy gyűlölködés is vegyült kíséretül a nagy tusákba, az emberi gyarlóságunktól van, ez is a bűn reálitását igazolja, de ezért nem a fő kérdés tárgya hibáztatható. A gyűlölet kölcsönös volt s nem egy oldalú. A dühös Arianok hevesebben gyűlöttek Athanasiust, mint ez őket. Ez is megjegyzendő.

Egyébiránt az egyenletlenkedés, gyűlölködés, — mely miatt a nagy problémákat kiszorítani akarnák az ál-dogmatikusok az egyházból, — nem mindig, sőt ritkábban a „végire járhatlan kérdések“ felett származott. Az ostya vita Cerularius korában, a képvita a byzanci császárok körében, az episcopalis mus és puritanismusé Erzsébet korában, a véduri jog és papválasztás kérdése a skót szabad egyház eredetekor, az autonómia egyházi jogi kérdése a magyar prot. egyházban stb., végére járható pontok felett ütöttek ki és dultak. Ne akarjunk tehát mindent a hitbeli dogmákra háritani azon célzatból, hogy a dogmákat kiküszöböljük, . . . maguk a dogma-támadók is dogmával harcolnak, a negatio dogmájával, de ezzel semmit nem oldanak meg. Az egysíntezés, nivellirozás ép oly zsarnoki lehet, mint a merev egysíntetés a romanismusból a pápaság által. Utoljára is a valódi egyesülés a lelki, ez pedig láthatlan, s így tülép a köznapi keretén.

Azok az egyes kiváló nagy lelkek, kik a ker. nézlet csucsain állva, érezték mi a keresztyénség: egy Athanasius, egy Chrysostom, egy szent Bernát, egy Kempis s az Evangyéliomi Szövetség alkotói és sok más hívők sejték és sejtik az egyesítő pontokat, az egységet, az „unum corpus sumus in Christo“-t de azt külsőleg telyesen valósítani nem tudták: az itt alant nem is lényeges, ha a belső meg van. Épen a nagy látók, hogy e szót használjam, mind a legmélyebb hívők valának, a hit szemével láttak. A valóban szép „Krisztus követésé“-nek írója mystikus volt (mely elv a rationalismusból, modernismusból ellenlábasa sok tekintetben) mint megtetszik e tételéből: „Óh én szeretett jegyesem Jézus Krisztus, az összes teremtmények uralkodója és legtisztább szerető lényé! kicsoda fűzi fel rám az igazi szabadság szárnyait a hozzád repülésre s a benned megnyugvásra? Óh mikor nyújtatik nekem telyes alkalom szemlélni: mily édes vagy te uram Istenem?“*)

*) Thomae a Kempis. . . De imitatione Christi libri quatuor ex accuratissima recensione Heriberti Ros-Weydi. Venetiis 1761. Lib. III. c. 21. n. 126.

Elismeri hát Kempis a Jézus Krisztusban az isteni okfőt, a szinte végire járhatlant, mit az evangelisták és apostolok is tanítottak: mit keres tehát Kempis a modernnek táborában? Hiszen ő dogmaszerűleg azzal rekeszti be szép művét: „Minden elmélkedés és természeti vizsgálódás köteles követni a hitet, nem pedig utját vágni annak vagy megtörni azt“ (u. o. L. IV. c. 18. n. 5).

Vajjon ezt is teszik-e a modernnek? Kempis maga is elismeri a szentháromságot és vallja, fődologul jelölve az alázatosságot, minélfogva tetszhetünk a szentháromságnak. (u. o. Lib. I. c. 3. n. 3.) Vele hát a magasztos talajon a hívők találkozhatnak. — Ugyanő az „emberi tanítás“ okfősége ellen harcol, midőn hirdeti, hogy Isten tanítja tudományra az embereket. („ad unum semper oportet redire principium. Ego sum qui doceo hominem scientiam.“ — L. III. c. 43. n. 2.) Kempis*) örökre a hit mellett tesz bizonyosságot, azon hit mellett, melyről Pál tanítja, hogy „a Jézus Krisztusban való hit által üdvözülünk“ (Gal. 2, 16.) E hitnek pedig semmi értéke nem volna, ha a Jézus Krisztus a modernnek puszta embere lenne, sőt emberbe hinni, azt adoralni, lealázó lenne és eredménytelen.

Mikor a hit megrendül, megrendül a szeretet is. mikor Péter hite megingott a főpapi törvényszék udvarán, megrendült Jézus iránti szeretete is. A nagy vértanukat is a hit tette képezzé szeretni még ellenségeiket is. A hit és szeretet egymást támogatják. Nem csak a szeretet, hanem a hit is egyetemesen kötelező törvény, ez ellen a hitetlen, amaz ellen az önzés szokott lázadni. Mindkettő hiba. Divattá lett az orthodoxok ellen minden lépten nyomon a szeretet elvét hangoztatni, ellentétbe állítani a hittet, ezt jelentéktelen hajótehernek (mi eldobható) gyanítatni hamisan. A kik ezt teszik, mellőzik a szeretet lényegébe hatolást, melyről Mozley is ír: „Szerethetünk-e mi tüneményeket? a szeretet beltörvényénél fogva lény felé tör, szükségeli örök lény ünnepléességét, szükségeli egy Túlt, és senki, ki e túlt nélkülözi, nem felelhet meg kellőleg neki, mint tárgya.“ A szeretet is igényli tehát a jó forrásának magunkon kívülre áthelyezését s magasb lényre utal. A szeretet oly virág, mely nem a földben, hanem a mennybe gyökerezik. Pál mélyén jár a dolognak, mikor a hitet, reményt, szeretetet elválaszthatatlannak tartja, s a szeretetet, mint gyümölcsöt mondja legnagyobbak. . . . Azt is kell azonban tudnunk, hogy ennél is van fentebb való, elsőbb: az igazság. A keresztyénység az igazságnak is vallása. — Dr. Heiszler talpraesőleg jegyzé meg „Korunkban majdnem annyi visszaélés történik a szeretet örve alatt, mint a mennyit hajdan a szeretetlenség végzett.“ (Évangyéliomi Tanuság. 1. szám.)

Csodálatos egyoldalúsága korunknak, hogy a hiendők és teendők viszonyát nem kutatva, Jézus tanításában csak a morális részt emeli ki, a dogmatikai, tani részt pedig szándékkal mellőzi s azt hintegeti, hogy Jézus nem mondta „ezt vagy am azt kell hinni.“ — Hiszen ő boldognak nevezte Simont, Jónának fiát, a miért őt Krisztusnak, Isten fiának vallotta. (Mát. 16, 16) Mai napig is egyik alapja boldogságunknak, „ahoz menni, a kinél örök életnek beszéde vagyon.“ (Ján. 6, 68.) A fiu vallásában rejlik az istenesség. (I. Ján. 4, 15.) Hiszen

*) Hogy a magasztalt Kempis sem áll telyesen a felekezetiiség felett, elismeri legujabb magyar fordítója, midőn azt írja az eredetiől „csupán ott tért el, hol a kirivólag r. kath. színezet eltörlését prot. hitelveink multhatlanul megkivánták“ (Szeremlei S. „Krisztus követése“ 2-dik kiadás, Pest, 1865. Előszó vége.)

ő a kapernaumi százados hitét megdicséri, kiemeli (Luk. 7, 9), tehát helyesli és követeli követőitől. — Hiszen hozzá az apostolok kérve fordulnak „neveljed a mi hitünket“ (Luk. 17, 5.) s ő a legerélyesebben róvja meg a hitetlenséget, mert egy mustármagnyi hit által nagy dolgokat cselekedhetnének (Mát. 17, 20.), s így a cselekedetek rugójára fektet súlyt. Hiszen hathatósan tanítá „a ki ő benne hisz, az nem vész el.“ (Ján. 3, 15.) Hiszen ő először az ő benne való hívést, azután a beszédében megmaradást, s ez által az igazság megismerését jelölte haladási fokozatnak. (Ján. 8, 30—32.) Mehet-e valaki Krisztus után, felveszi-e az ő keresztyét, megtagadja-e magát, felveszi-e az ő igáját, ha őt magát annak nem hiszi és vallja, a minék ő magát kijelentette? Ő egészen magára fordította a figyelmet, mert ő általa ismerhetjük meg nem csak mit kell és mint kell tenni, hanem azt is, kiért és miért kell úgy cselekedni. Tanai tehát hitnek és cselekvésnek tárgyai egyaránt. Hiendők és teendők is.

Mivel Jézus a benne hívőket egy testbe kívánta egyesíteni: az anyaszentegyházat a Péterben nyilatkozó s Péteréhez hasonló köszikla erősségű hiten építé fel. (Mát. 16, 18.) A hit tehát egyházat építő s fentartó, magától Jézustól rendelt, választott főszeköz. Egyénre, egyházra egyaránt főfontosságu, a nélkül az egyház bukása és romlásának menne eléje. Az egyház szolgálói és igaz barátai nem akarhatják az anyaszentegyház szétmállását, elcsenevezését s épen ezért Jézus tanait világ végeig óvni, ápolni, fejteni kötelesek. Mikor hát a keresztyén-ségről ítéletet akarunk hozni, az egyház létezését, célját és rendeltetését nem szabad szemelől téveszteni. Azok a dicső magvak, miket elvetett Jézus, már „fejlődésnek indultak“ s most a gyümölcsökről ítéltünk. Ma már nem csak keresni kell az igazságot, de meg is kell találni, . . . megtaláljuk pedig annál, a ki maga az igazság, tehát Jézusnál Krisztusnál s az evangyéliomon alapuló egyházban.

VII. Kép és mysterium.

Végül egy ellenvetést kell szellőztetnem még, azt t. i. mely a ker. vallást rébusnak, képrejtvénynek tünteti fel, még pedig olyannak, melyet feltevője szándékkal nem fejtett meg s utódai tetszésére és belátására bizta mikép fejtsék meg s így örökös homály és kétségben, ingadozásban maradjanak. Mondaték „Jézus Krisztus mysteriumok fejtegetésével soha sem foglalkozott, . . . nem elemzi az istenfia fogalmát, hallgatóira bizza mit gondoljanak (sic!) a képes kifejezés alatt.“ Tehát maga az istenfiuság csak kép (a kép nem reálitás) még pedig oly kép, mi alatt kiki tetszés szerint mást gondolhat, . . . ha az istenfia kép! ugy a megváltó fogalma is kép, az evangéliom is, isten-ország is, talán maga Isten is s az egész ker. vallás csak tropus! A Salamon tornáczában a templomszentelés ünnepe, midőn Jézus is ott vala, a jelen levő zsidók kétségeskedtek Jézus istenfiusága felett, s a megváltó nyilt, egyenes kijelentésének nem adtak hitelt. Hitetlenségöknek azt az okát adja az idevezítő, hogy „ők nem az ő juhái közül valók.“ (Ján. 10, 26.) A maga legnagyobb hatalmát, a miben áll az istenfiuság felismertető jele bizonylata, erőssége, világosan fejtegette előttök: „v a g y o n h a t a l m a l e t e n n i é l e t é t — m i n t j ó p á s z t o r — j u h a i é r t, a z a z a z o k é r t, k i k i s m e r i k t a n á t, — é s v a g y o n h a t a l m a f e l v e n n i é l e t é t; c s e l e k e d e t e k k e l (n e m k é p e k k e l) b i z o n y i t o t t a b e, h o g y ő t a z A t y a b o c s á t o t t a e l (J á n. 5. 36.); örök életet ad az ő hiveinek, hatalma van minden testen (Ján. 17, 2.), mennyen és földön (Mát. 28, 18.), harmad napon

feltámad (Luk. 18, 33.); ő és az atya egy. Egész életében kimutatta, hogy ő nem pusztán ember, hogy sajátja az atya isten lényege, hatalma, akaratja. Életében imádat tárgya (Ján. 9, 38.) volt, . . . és e világos megfajtái mellett is a mysteriumnak megakarák őt kövezni. Ugy látszik tehát, hogy ellenségei megértették, ki legyen ő, ezért akarták elfogni, s ezért küldék halálra. Képernt nem ítélnék halálra senkit, kép nem eszközölhetette volna a világ átalakulását.

Még a tudományak is meg vannak mysteriumai, hová az emberi ész be nem hatolhat, a tudomány „nagy hatalmat ismer fel a természetben, de kimondja, hogy magáról e hatalomról mit sem tudhatunk, az felül áll a tudat körén” — mondja Henslow György az angol geologia társaság tagja (Modern science and religion). — A vallásban, melynek megfoghatatlan tárgyai tul esnek az érveken a mysteriumok a dolog természete szerint nem mellőzhetők. Maga a megtestesült Isten ige egyik legfőbb titok „a hit nagy titka,” mysterium, maga Jézus ennek megfajtásával foglalkozott, azért élt. — A nagy Athanasiusok és Ágostonok Pált s Jánost követték, mikor a hit nagy titkát megkísérték elemezni a szent írás adott alapján, s ha érveléseik némelyike ma már ki nem elégitő, az onnan van, mert jobb érveket találtunk, — de az ő érveikkel védett tan áll ma is, tul élte a századokat, tul élte az ellenző felekezeteket, . . . az arianismus nagy készletével elenyészett, de a megtestesülés dogmája áll ma is. Az érvek fegyverekhez hasonlólag tökéletesedők, az érvek a maguk korukban megvédték dicsően a hit tárgyait. Hazsfiatlanság lenne kigunyolni ma Hunyadi Jánost és hőseit, azért hogy nem használtak a mai kor hadászatának mindenben megfelelő, azt kielégítő fegyvereket. A mi kötelemünk finomított, tökélyesített védszerekkel megvédeni a féltett kincset. A mit az idő eltöröl azaz „opinio”, a vélemény, az igazságot eltörölni hatalma nincs. A sark dogmák tartalma, magva nem opinio, hanem igazság. Különös! hogy az Ágostonokat gunyolók, kicsinylők G o t h é t képesek magasztalni, a ki Velenczében irt epigrammáiban s római elégiáiban az evangyéliomot „Krisztus meséinek” nyilvánítja s maga részére büszkén követeli a „pogány” nevet, a jövő életet is agyémnek, chimerának hirdette rosabb óráiban. Vég pillanatában még is „több világosságért” sohajtt fel, mert félreismerte előbb a világ világosságát!

Hogy a hit nagy formulázóinak föllépte szakadásokat idézett elő, ez nem az ő művek tulajdonképen, hanem az elvek. A hit és hitetlenség, a világosság és sötétség, a hég és fagy, az állító és tagadó elvek összeütközése mindenkor viharos mozgalmat kelt. Jézus tana a legnagyobb eszme forradalmat idézte elő s a régi pogány világot temette el, . . . mindezekből haladás jött ki. — Mi nem kívánunk „Jézus képehez, költészeti alakjához” menekülni, hanem a valódi, élő, ható Jézushoz magához; nekünk ő nem költészet, nem rege. Ha valaki azt véli, az a magaslát, ha a Krisztus költészeti képnek vétetik s e magaslaton várakozik hajójával, úgy jár, mintha ma valaki az Ararat-hegyén kötné ki hajóját, ott várandó a tovább indulás lehetőségét. Egy özönviz kellene ahoz; a kor áramlata azonban, ha özönvizzé nőne, elpusztitná a békevirányait s romok felett tombolna. Mi szálljunk be a vízbe, mint tették a Tiberias tengerénél a tanítványok, üljünk hajóba, mint Simon Péter, a halászó, vessük a hálót jobb felől s halljuk és értsük meg a Jézust szerető tanítvány felfedő édes szózatát „a z U r e z!” s mondjuk Péterrel 3-szor: „Uram! te tudod, hogy szeretünk tégedet”

(Ján. 21, 1—17.) Ne várakozunk a hullámdagasztó viharos időre, a hitnek alkalmas és alkalmatlan időben hirdetőkre és vallókra van szüksége, — Mondjuk a kegyes Kempissel: „Nosza atyámfiai! haladjunk együtt, velünk leend Jézus. Jézusért vettük fel e keresztet: Jézusért legyünk állhatatosak a kereszt mellett, segítők leend az, a ki vezérünk s előttünk járónk. Imé a mi királyunk előttünk lépdél s fog harcolni mi érettünk. Kövessük őt férfiasan, senki ne féljen az ijesztésektől, legyünk készek bajnokilag halni meg a harcban s dicsőségünket el ne homályosítsuk azon bűnnel, hogy megfussunk a kereszt alól.” (Lib. III. c. 56. n. 6.)

Kedves hittanhallgatók, ifju barátim! Mint érzek, mint értek, mint gondolkodom a felszínre hozott, főleg hittani kérdések felől, fentebbi pontok alatt kívántam tájékozól elősorolni. Épen a jövő reménybeli lelkészeinek jó és hasznos tárgyak felett elmélkedni s erősödni abban, a ki fő. — Hisz ez czélja önök pályájának, tárgya tanulmányuknak. Erősítsük magunkat, erősítsük egymást a nehéz időkben, ez vala szándékom; ez a törekvés vezette azon keveseket is, kik szabadakaratjokból e hittanszaki önképző-egyletet 8 dik évre újra megalakíták. Legyen és maradjon ez az öntökéletesítés szakmájának kised bár, de nemes köre továbbra is önök és utódjaik közt.

Nagyon sok tényező összehatása kell ahoz, hogy a magyar ref. egyház szebb jövőt lásson, de a mentő, s hatályljal bíró tényezők közt mindesetre első rangu fontosságu a lelkész, az új edzetű, új buzgalmu, új lelkü lelkészet leend. Mint kertész a kopár helyen, úgy varázsoland a valódi hivatott s öntudatos lelkész virágzó életet elő ott is, hol előbb kopár vala minden. Ez nem egy magától függ, más tényező is kell, de a hivatása színvonalán álló lelkész maga is idézhet mozgásba sok alvó, lappangó erőt. E végre készülni kell, s épen itt a lelkészetre képző pályán van annak nagyon is helye.

Ápolni és fejleszteni kell a keblekben a hitet, e mennyei lángot, a ki nem hisz az sem nem idvezül, sem mást nem vezérel üdvre. A hitetlen lelkész nem áldás, de csapás. A hit szül csak hitet, s terem gyümölcsöket. Minél vallásellenesebb a kor és környezet, annál égetőbb szükség van hívő predikátorokra, hívő lelkészekre.

Ápolni és fejleszteni kell a hit őszinte külsőitését a valóságot, mely akkor valódi, ha érzületeink, gondolkodásunk, szavaink s tetteink, mint virág az illatot, tartalmazza a kegyességet, és szülik alkotva az Istennek tetsző jellemet.

Ápolni és fejleszteni kell a tudományt, mely az anyaszentegyház és keresztyénség szinte hatalmas támasza: fegyver az, melylyel lehet harcolni és győzni, kivált épen a tudomány e századában. A tudomány ma oly közkinés, hogy minden életnem megragadja s felhasználja, jaj a theologiának s lelkészetnek, mely meg nem ragadja azt, nélküle elbukhatik, vele sikerre jut. Szakszerű képzettség a nélkül nem is létezik.

Hit, kegyesség és tudomány hármassal paizsával meg fogunk állani a legrenditőbb körülmények között is. „Reméljünk, imádkozzunk és munkáljunk” — mondá egy angol lelkész a siralmas állapot vázolásakor hallásakor. Tegyük hozzá lelkesen mindnyáján a vallásos honfiak szózatát Nehemiáshoz: „fogjunk hozzá (a munkához) és építsük” s lássunk erélylyel a kegyes műhöz! (Nehém. 2, 18.)

Balogh Ferencz.